

Verdienstelijke vrouwen

Recensie

Emily Hemelrijk, *Verborgen levens, publieke figuren. Romeinse vrouwen buiten Rome* (Amsterdam: Athenaeum – Polak & Van Genneep, 2021), 277pp. ISBN 978 90 253 1308 1.

Op de bladzijden van *Verborgen levens, publieke figuren. Romeinse vrouwen buiten Rome* presenteert Emily Hemelrijk de resultaten van jaren onderzoek voor een breder publiek. Emily Hemelrijk is emeritus hoogleraar Oude Geschiedenis aan de Universiteit van Amsterdam en ontving tevens een eredoctoraat aan de Universiteit van Göteborg (2015). Zij is in veel opzichten de verpersoonlijking geweest van de studie naar de geschiedenis en de mogelijkheden van Romeinse vrouwen uit de elite en net daaronder, in met name de westelijke provincies van het rijk. Het is bijzonder welkom dat dit onderzoek nu toegankelijk is geworden in een prettig leesbaar Nederlandstalig werk. Ook na het verschijnen van Hemelrijks magnum opus, *Hidden lives – public personae. Women and civic life in the Roman West* (Oxford 2015), blijven namelijk hardnekkige vooroordelen de kop opsteken bij interpretaties van het leven van vrouwen in de vroege Romeinse keizertijd. Bovendien is de Romeinse vrouwengeschiedenis nog altijd onderbelicht, vermoedelijk vanwege het feit dat de bronnen voor hun leven enerzijds minder talrijk zijn, en anderzijds ook vaak complexer dan de canonieke bronnen over de mannelijke elite. Dat complex niet hetzelfde als onbegrijpelijk of ontoegankelijk hoeft te zijn, bewijst dit boek.

Het beeld uit de Romeinse literatuur van de deugdzame matrone die wol spon vanuit huis terwijl haar man alle openbare zaken afhandelde, lijkt in tegenstrijd met de openbare rol van een Romeinse echtgenote als gastvrouw, of de regelmatige gelegenheden waarbij zij zich buitenshuis begaf. De literaire bronnen geven dus in zekere zin een vertekend beeld, dat inscripties kunnen nuanceren. Hemelrijk baseert zich daarom bovenal op teksten in het Latijn die teruggevonden zijn op de sokkels van standbeelden of op bronzen plaquettes uit Italië en de westelijke provincies, ‘van Brittannië tot Noord-Afrika’ (p. 252). Rome wordt uitdrukkelijk buiten beschouwing gelaten om een andere reden: daar waren openbare weldaden en eerbetonen voorbehouden aan de keizerlijke familie. Ook vrouwen uit de hoofdstad zochten daarom hun toevlucht tot bijvoorbeeld hun geboorteplaats, waar zij door middel van weldaden en priesterschappen de status en erkenning verkregen die ze in Rome niet konden krijgen.

De inscripties tonen Romeinse vrouwen als weldoensters voor de stad, we zien ze terug als priesteressen, of in de rol van patronessen van steden of verenigingen. Ook na hun dood zijn vrouwen terug te vinden in het openbare leven op grafmonumenten en standbeelden, en een enkeling ontving zelfs een staatsbegrafenis (die dan ook weer in een inscriptie werd gecommemoreerd). Dit is ook de heldere structuur van het boek: weldoensters, priesteressen, patronessen, en voortleven na de dood. Als er al enige overlap tussen de hoofdstukken zit, dan is dat verklaarbaar uit het feit dat alles lijkt te zijn vormgegeven in het licht van dienst en wederdienst, status en de familiebanden die zo belangrijk waren in de Romeinse samenleving.

Vanaf de late Republiek werden vrouwen financieel zelfstandig na de dood van hun vader of grootvader. Volgens het Romeinse recht hadden zij een eigen vermogen los van dat van hun echtgenoot. Bovendien zorgde keizerlijke wetgeving ervoor dat zij hun geld in veel gevallen ook naar eigen inzicht konden spenderen. Dat maakte het voor vrouwen mogelijk om hun geld in te zetten voor de stad. Voconia Avita bouwde bijvoorbeeld ‘met eigen geld en op eigen grond’ een badhuis in Tagilis ‘en wijdde dit in met wagenrennen en een openbaar banket’ (p. 61). De stad kon vervolgens een standbeeld aanbieden om haar te eren als dank voor haar weldaden – en in de hoop op meer. Vrouwen konden ook verkozen worden voor prestigieuze priesterschappen, die hun status verhoogden. Daartoe dienden zij echter wel een aanzienlijke entreesom te betalen en werd verwacht dat zij op eigen kosten religieuze feesten en processies zouden organiseren. Van patronessen werd eveneens de nodige vrijgevigheid verwacht in ruil voor de eer om tot patrones verkozen te worden, en zij konden bovendien hun sociale netwerk van machtige familieleden en vrienden inzetten ten behoeve van de

stad of vereniging. Hoge status of invloedrijke (mannelijke) familieleden konden dan ook reden zijn om een vrouw te verkiezen als patrones of priesteres. Dat verklaart ook waarom de stadsraad kon overgaan tot het toekennen van een grafmonument, standbeeld of zelfs een staatsbegrafenis aan een jonge vrouw. De dode kon niets meer voor de stadsraad terugdoen, maar haar familie kon dat zeer zeker wel. Hier en op andere plaatsen wordt dan ook duidelijk hoe in veel gevallen vrouwen in de schaduw stonden van mannelijke familieleden en tijdgenoten. De rol van vrouwen dient echter niet te worden onderschat.

Dit boek werd in 2022 bekroond met de Homerusprijs van het Nederlands Klassiek Verbond. De Homerusprijs wordt toegekend aan het boek dat ‘volgens de jury het best een brug weet te slaan tussen de klassieke Oudheid en het heden.’ Het werk omvat de kern van Hemelrijks onderzoek in de breedste zin. Het is dan ook veel meer dan een versimpelde weergave van *Hidden lives, public personae*, waar de titel van dit boek naar verwijst. *Verborgene levens, publieke figuren* biedt een toegankelijke en geëngageerde invoering in de publieke aanwezigheid van de vele verdienstelijke vrouwen in steden buiten Rome. Hemelrijk slaagt erin om haar bevindingen met veel oog voor individuele voorbeelden te presenteren, waardoor de vrouwen en meisjes als het ware weer een beetje tot leven komen. We laten ons in het algemeen maar al te vaak leiden door het beter bekende materiaal uit de hoofdstad, waar alleen vrouwen uit de keizerlijke familie publieke rollen bekleedden, maar dit boek toont overtuigend aan dat buiten Rome andere gewoonten prevaleerden. Ons beeld van de Romeinse samenleving is niet compleet zonder inachtneming van de maatschappelijke rol van betrokken vrouwen. Men mag aannemen dat de duizenden stedelijke nederzettingen van het rijk er zonder de financiële steun van deze vrouwen heel anders uit hadden gezien: in de overdrachtelijke zin, maar ook letterlijk, bij het ontbreken van de vele gebouwen en standbeelden geplaatst door en voor vrouwen. ‘In inscripties leeft de herinnering aan hun publieke betrokkenheid voort tot op de dag van vandaag’ (p. 255).

Miriam Groen-Vallinga
miriam.groen-vallinga@ru.nl

